

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne

for

Det Norske Historiske Kildeskriftfond

ved

Sophus Bugge.

Christiania.

A. W. Brøggers Bogtrykkeri.

1895.

Indskrifter,

som andensteds, men ikke i dette Værk, har været tagne med blandt Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Nr. 1. Eidsberg Kirke, Smaalenees Amt. En i denne Kirkes Væg funden Graasten, nu i Universitetets Samling af nordiske Oldsager i Kristiania (Nr. 10338), har følgende hos Stephens, Runic Monum. III (1884) S. 412 f. afbildede Indskrift, som til alle Sider er omgivet af Rammestreger:

ᚠᚢᚢᚢᚢᚠᚢᚢᚠ
o p i n k a r

Det Tegn, som er til højre for Navnet *opinkar*, er aabenbart ment som et Kors (det saakaldte Andreas-Kors), hvadenten dette her er brugt alene som Dekoration eller der har været lagt religiøs Betydning deri. Runerne er meget smale i Forhold til Høiden, hvilket derimod ikke er Tilfældet med Korset. Dettens venstre Arm rager op over R-Runens Top, som ikke naar op til Rammestregen ovenfor.

Stephens (anf. St.) læser Korset som en urnordisk g-Rune og forstaar denne som *garpi* »gjorde«. Herom kan der i denne norske Kirke-Indskrift visselig ikke være Tale. Ogsaa det sidste Tegns Form viser, at denne Opfatning er feilagtig.

Nr. 2. Einang (Matr. Gaards-Nr. 45), Vestre Slidre, Valdres, Kristians Amt. Stephens, Runic Monum. III (1884) S. 86 meddeler Tegning »from drawings, paper-casts, light-bild, &c. forwarded by A. Lorange« af en i 1871 funden Sten.

Stephens meddeler følgende Oplysninger fra Dr. Printz i Slidre til Lorange, at »a peasant showed him in a stone-heap a nearly round block which he had come upon deep in the ground while clearing a field, about 70 yards from the inscribed Einang stone [Rune-Stenen Nr. 5]. It is from 12 to 18 inches all round, being partly globular or rather pear-shaped, tolerably even and of lightish gneissose granite, and is now in Lorange's Museum.« Stenen, som var i Lorange's Samling

paa Fredrikshald, er i Mai 1903 kommet til Universitetets Oldsagsamling i Kristiania (Nr. 20375), hvor Magnus Olsen har undersøgt den og om den givet følgende Meddelelser: »Stenen er en Rullesten af rundagtig Form, c. 45 Cm. lang, i dens øvre Del c. 30 Cm. bred og c. 30 Cm. tyk, men smalner af i den nedre Ende. Overfladen er gennemgaaende jævn og glat, dog med enkelte Fordybninger, hvor Stenens oprindelige ujævne Overflade er bevaret. Paa den ene Bredside er indridset endel Streger, som synes at være gjorte af Menneskehaand. Disse Streger (navnlig de Streger, som Stephens læser som Ψ -Runens Kviste) er i flere Henseender unøiagtig gjengivne hos Stephens«.

Stregerne synes ikke at danne Runer. Hvilken Betydning Stregerne har eller fra hvilken Tid de er, derom vil hverken Magnus Olsen eller jeg udtale nogen Formodning.

Nr. 3. Sigdals Kirke (Holmen Kirke), Buskeruds Amt. Den oprindelige Kirke, som blev nedreven ved Midten af 19de Aarh., var af Stavværk. Den mindste af Kirkens Klokker blev omtrent samtidig, ialfald efter 1810, omstøbt. Omkring denne Klokkens øvre Del var anbragt en Runeindskrift i gammelnorsk Sprog, som oplyste, hvem der havde ladet Klokken støbe og hvem der havde støbt den. En Tegning af denne Klokke-Indskrift er meddelt af N. Nicolaysen i Aarsberetn. fra Foreningen til norske Fortidsmind. Bev. for 1857 Pl. I Fig. 4 efter en Tegning af Sognepræst Bernhoft af 8 Juli 1745 i Kall'ske Samling i Kjøbenhavn Fol. 205. En meget bedre Tegning baade af Klokken og af Indskriften med tilføiede Bemærkninger af P. Haslef (fra December 1810) findes i Nationalmuseets Arkiv i Kjøbenhavn og er gjengiven af Stephens, Runic Monum. I (1866—67) S. 278.

Haslef bemærker om Bogstaverne: »Skriften er ophævet; men da Metallet enten ikke har flydt vel, eller Bogstaverne ikke vare vel formede, findes Linierne paa mange af dem ikke vel fyldte, og ere derfor temmelig utydelige, imidlertid ere de med muligst Nøiagtighed afcopierede«.

Indskriften har vistnok, som ogsaa Nicolaysen (Aarsberetning for 1857 S. 28) har antaget, helt igjennem været affattet i en Form af den kortere Rækkes Runer, som brugtes i Norge i den kristne Middelalder. Stephens (anf. St. S. 279) betegner feilagtig Klokke-Indskriften som en Overgangsindskrift, der skal have indeholdt en Blanding af »Old-Northern« (d. e. de urnordiske eller den længere Rækkes Runer) med deres Efterfølgere de »skandinaviske« Runer. Blandt de ældste Runer opfører han den 3 Gange forekommende Rune for *p*, uagtet Runeformen er en ren Middelalders Form. Fremdeles læser han feilagtig *styøpa* og *styøpte* for *stæypa* og *stæypti*. Her har *y* den i Middelalderen sædvanlige Form \blacktriangle , medens *æ* har en enestaaende \aleph -lignende Figur.

Her er særlig at fremhæve, at begge Tegninger har Runeformen \times som anden Rune i et Mandsnavn i Nominativ, som Stephens læser *þort*. Allerede Finn Magnusen, som kun har kjendt Bernhofts Tegning, har (Kgl. danske Vid. Selsk. hist. og phil. Afh. VI (1841) S. 493 Anm.) bemærket: »Der sees engang Bogstaven

⚡, men ingen anden af fremmede Runearter«. Men Nicolaysen har (anf. St.) med rette udtalt sig mod den Opfatning, at ⚡ her skulde være ment som den urnordiske Runeform for *o*, idet han ytrer: »[Klokken] fremviser rigtignok i sit 23de bogstav det i det Angelsaxiske eller Gothiske runealfabet sedvanlige tegn for *O*, men uden tvil kun ved en forvanskning af *R*. I alle øvrige bogstaver se vi derimod de sedvanlige Nordiske former, skjønt de vistnok langt fra ere tro gjengivne.« Klokke-Indskriften har ellers 8 Gange den i Middelalderen sædvanlige Runeform *ǫ* for *o*. Derfor er Stephens's Læsning *þort* som Nominativ utilstedeilig. Dette er ogsaa af den Grund tydeligt, at den i den nævnte Navneform forekommende sidste Binde-rune stemmer overens med sidste Binderune i Ordet *prestr*, hvor den betegner *tr* (ikke *rt*) og hvor den indeholder Nominativmærket *r* (som ved Stephens's Læsning *þort* mangler). Jeg tror derfor, at ⚡ i det formentlige *þort* er fremkommet ved uheldig Støbning istedenfor en Binderune af *ǫ* og *R r* og at Navneformen skal læses *þortr*.

Jeg tror neppe, at der er umiddelbar historisk Sammenhæng mellem Formen for *æ* i *stæyppa* og *stæypti* paa Sigdal-Klokken og den Form af *úr*-Runen, som findes paa Istaby-Stenen og endnu paa Gimsø-Stenen (se S. 406 f.).

Nr. 4. Framvaren, Vanse Præstegjæld, Lister og Mandals Amt. Paa en brat Fjældside ved Østsiden af Vandet Framvaren er der en (foran S. 323 omtalt) Runeindskrift paa 2 Linjer. I en Afhandling om denne Indskrift i Forhandl. i Videnskabs-Selskabet i Christiania Aar 1861 S. 247—249 meddeles Bemærkninger om denne Indskrift af P. A. Munch, i hvilke han ytrer: »Hvad man af den kan see, er nok til at betegne Runerne som *gotiske*«. Denne af P. A. Munch udtalte Mening og hans derpaa grundede Bestemmelse af Indskriftens Tid har siden vist sig ikke at være rigtig. Runeindskriften er ikke skreven med den længere Rækkes Runer, men med den kortere Rækkes Runer og er fra den kristne Middelalder. Dette er godtgjort af I. Undset i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1875 S. 94—110.

Nr. 5—6. Frestad (Matr. Gaards-Nr. 70), Vanse Præstegjæld, Lister og Mandals Amt. To paa denne Gaard fundne Stene, som er omtalte her foran S. 204 Anm., har Tegn, som er gjorte i gammel Tid af Menneskehaand, men om hvilke det ikke har kunnet bevises at de er egentlige Runer. De behandles derfor ikke i nærværende Udgave, hvor kun det følgende om dem skal meddeles.

Paa den mod Øst liggende Gaards Grund blev i 1852 i slet Jord, hvor der ikke var Spor af Grav, fundet en Sten med temmelig svagt og grundt indridsede Tegn. Om denne Sten, som i 1865 var indmuret i Gaardens Kjøkkentrappe, findes Meddelelser i et Brev fra Provst J. Fritzner til R. Keyser, Vanse 18 Sept. 1852 (i Runearkivet i Kristiania). Bemærkning om Stenen og Tegning af de paa den ind-

ridsede Tegn fra Sommeren 1865 findes i S. Bugges haandskrevne indbundne Bog »Norske Runeindskrifter«. En anden Afskrift af Tegnene findes i Runearkivet.

Paa den mod Vest liggende Frestad Gaard, som i 1865 var i Mikal Jonsens Eie, blev omkring 1864 i en stor Haug som Dæksten over et Gravkammer fundet en uregelmæssig formet Sten, som paa flere Sider har indridsede Tegn. Denne Sten kom i 1877 til Bergens Museum, hvor den har Nr. 3218.

Om denne Sten findes Oplysninger af S. Bugge i hans haandskrevne »Norske Runeindskrifter« (fra Sommeren 1865); af A. Lorange i Aarsberetning fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1877 S. 82, 103; af G. Gustafson »Bemærkning til indskriften på Frestad-stenen« (i Runearkivet i Kristiania). Jfr. Nicolaysen, Norske Fornlevn. S. 283, 784, samt »Aarsberetning« for 1871 S. 86.

Nr. 7. Njæreim (Matr. Gaards-Nr. 8), Nærbø Sogn, Haa Præstegjæld, Jæderen, Stavanger Amt. Den nu tabte Runeindskrift paa et Kors herfra, hvilken vi kjender af Wegners Tegning blandt Worms Materialier, har været affattet i den kortere (ikke i den længere) Rækkes Skrift. Det af S. Bugge (Aarbøger f. nord. Oldk. 1871 S. 187 Anm.) fra denne Indskrift anførte Ord *STAINAR* er *Steinar*, Akkus. af Mandnavnet. Dette bemærkes, fordi Ad. N[oree]n i Nordisk Revy II (1885) Sp. 361 af Ordene i »Aarbøger« anf. St. har sluttet, at Njæreim-Indskriften skulde være skreven med den længere Rækkes Runer.

Nr. 8. Midtre Mjelde (Matr. Gaards-Nr. 53), Haus Sogn og Præstegjæld, Søndre Bergenhus Amt. Her blev i 1827 fundet en Guldmedaljon, som bevares i Bergens Museum og som er afbildet bl. a. hos Stephens, Run. Mon. II S. 520 Nr. 2. De bogstavlignende Tegn paa denne Medaljon er ikke Runer, og denne Indskrift behandles derfor ikke her. Jfr. Aarbøger f. nord. Oldk. 1871 S. 183.

Nr. 9. Lysøsundet (Matr. Gaards-Nr. 72), Jøssund Sogn, Aafjordens Præstegjæld, Søndre Trondhjems Amt. Herfra er til Trondhjems Museum (Nr. 3518) kommet en uformelig Helle af Glimmerskifer med temmelig ujævn Overflade. Bemærkninger, tildels med Tegning, om denne findes bl. a. i Runearkivet i Kristiania, af K. Rygh i Aarsberetn. fra Foren. til norske Fortidsmind. Bevaring for 1886 S. 121, samt hos Stephens, Run. Mon. IV (1901) S. 13 f. Stenen, som er nævnt S. 340 Anm. 1, har flere (maaské 3) indhuggede, for en stor Del utydelige Tegn. Disse er af flere blevne anseede for Runer af den længere Række; men O. Rygh bemærker (Haandskriftet i Runearkivet): »Jeg tror ikke, at dette er en Rune-skrift«.

Jeg vil her ikke udtale nogen Mening om Tegnenes Eiendommelighed eller Betydning. Heller ikke vil jeg her meddele nogen Tegning eller nøiagtig Beskrivelse.

Nr. 10. Brakteat Atlas Nr. 133. Stephens, Run. Mon. II (1867—68) S. 547 opfører under Nr. 43—46 en med Runeindskrift forsynet Guldbrakteat, som han ved Overskriften »Norway« betegner som funden i Norge. Den Brakteat, som han mener, er den, som er afbildet hos ham nederst til venstre. Denne Brakteat, som tidligere har været afbildet i Atlas f. nord. Oldk. som Nr. 133, har i Oldsagsamlingen i Kristiania Nr. 686. Den var tidligere i den Monrad'ske Samling i Kjøbenhavn og er af C. J. Thomsen (Annaler f. nord. Oldk. 1855 S. 317) opgivet at være funden i Skaane. Men H. Hildebrand (Månadsblad 1890 S. 130) betvivler denne Opgave og antyder, at Brakteaten vel er funden paa Gotland, hvor flere andre Brakteater af samme Type, hvis Findesteder er kjendte, er fundne. Jfr. Stephens IV (1901) S. 71 f.; Salin, Antiqvarisk Tidsskrift XIV 2, S. 102 Tabel VII.
